

Nr 188.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till tillverkning av syntetiskt gummi; given Stockholms slott den 8 mars 1946.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Axel Gjöres.

Utdrag av protokollet över folkhushållningsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 mars 1946.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Gjöres.

Som följd av det kritiska läge, vari landets gummiförsörjning råkat genom den under kriget inträdda avspärningen av handelsförbindelserna, har alltsedan år 1941 pågått en av statsmakterna stödd verksamhet för åstadkommande inom riket av en tillverkning i fabriksmässig skala av syntetiskt gummi.

Genom beslut den 28 november 1941 ställde Kungl. Maj:t från elfte huvudtitelns anslag till Extra utgifter till statens industrikommissions förfogande ett belopp av 25 000 kronor för bestridande av utgifterna för de försök med framställning av syntetiskt gummi, som under professorn The Svedbergs ledning påbörjats vid fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala.

Sedan industrikommissionen anmält, att den laboratoriemässiga framställningen av syntetiskt gummi blivit fullbordad och fungerade tillfreds-

ställande samt att fabriksmässig tillverkning av sådant gummi planerades, hemställde Kungl. Maj:t den 17 juli 1942 till fullmäktige i riksgäldskontoret, att från det å förskottsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1942/43 under fonden för förslag till statsverket uppförda förskottsanslaget till Försvarsberedskapens stärkande i allmänhet utbetala 500 000 kronor, att av industrikommissionen användas för inköp av maskiner för tillverkning av syntetiskt gummi.

För bedrivande vid fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala av dels laboratoriemässig framställning av syntetiskt gummi och dels tillverkning av cirka 1 kg gummi per timme ställde Kungl. Maj:t genom beslut den 4 december 1942, med anlitande av det å förskottsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1942/43 under sjunde huvudtiteln uppförda förskottsanslaget till Allmänna utgifter för försvarsberedskap: Förstärkning av den civila administrationen m. m., ett belopp av 160 000 kronor till industrikommissionens förfogande.

För täckning av dessa sålunda anvisade belopp å 500 000 och 160 000 kronor anvisade riksdagen, på därom av Kungl. Maj:t i proposition nr 2/1943 framställt förslag, å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43, dels å driftbudgeten till Försök med framställning av syntetiskt gummi ett reservationsanslag av 160 000 kronor, dels ock å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket till Anskaffande av maskiner för framställning av syntetiskt gummi ett reservationsanslag av 500 000 kronor (riksdagens skrivelse nr 18/1943).

I propositionen nr 76/1943 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen — med förmälan bland annat, att underhandlingar förts med Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag om avtal på vissa angivna villkor om uppförande av en gummifabriksanläggning i närheten av bolagets fabriker i Ljungaverk — att å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisa *dels* till Ytterligare försök med framställning av syntetiskt gummi under elfte huvudtiteln ett reservationsanslag av 275 000 kronor, *dels ock* till Uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket ett reservationsanslag av 3 250 000 kronor. Av sistnämnda anslag avsågs 1 750 000 kronor till bygandet av fabriken och 1 500 000 kronor till rörelsekapital under ett års drift. Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag enligt skrivelse den 24 mars 1943 (nr 87).

Enligt ett mellan industrikommissionen och nyssnämnda bolag den 24 maj 1943 träffat avtal åtog sig därefter bolaget att för kronans räkning i närheten av bolagets fabriker i Ljungaverk uppföra en fabrik för framställning av syntetiskt gummi och att under tiden till och med år 1968 vid denna tillverka sådant gummi. Enligt avtalet skulle bolaget utan ersättning upplåta mark till förfogande för anläggningen samt bidra till anläggningskostnaderna med 750 000 kronor. Anläggningen skulle tillhöra

kronan, men å området uppförda byggnader skulle vid upplåtelse tidens utgång utan lösen tillfalla bolaget med äganderätt.

Kapaciteten för fabriken i Ljungaverk beräknades ursprungligen till 400 ton gummi för år. Genom beslut den 23 juli 1943 bemyndigade Kungl. Maj:t industrikommissionen att *dels* vidtagna erforderliga förberedelser för utökning från 400 till 800 ton om året av den vid superfosfatbolagets anläggningar i Ljungaverk planerade tillverkningen av syntetiskt gummi samt att beställa härför erforderliga maskiner m. m., allt för en sammanlagd kostnad av högst 375 000 kronor, *dels ock* bestrida denna kostnad genom att anlita det för uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi anvisade reservationsanslaget. På därom av Kungl. Maj:t i propositionen nr 344/1943 framställt förslag beslöt därefter riksdagen i skrivelse den 24 november 1943 (nr 490) att å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket anvisa ett investeringsanslag av 6 150 000 kronor till Uppförande och drift av fabriksanläggningar för tillverkning av syntetiskt gummi. Av detta anslag beräknades 750 000 kronor för utvidgningen av fabriken i Ljungaverk, 3 900 000 kronor för anläggande av en ny fabrik för syntetiskt gummi i Stockvik i närheten av Sundsvall samt 1 500 000 kronor för driften av fabrikena. Tillika angav riksdagen, att riksdagen icke hade något att invända mot att tidigare för gummitillverkning anvisade kapitalinvesteringsanslag och nu ifrågavarande anslag finge utan hinder av det särskilda ändamål, för vilket vederbörande anslag närmast avsetts, disponeras för täckande av eventuell brist, som kunde uppkomma å annat anslag.

Avtal träffades mellan industrikommissionen och superfosfatbolaget angående fabriken i Stockvik av i stort sett samma innehåll som avtalet rörande Ljungaverksfabriken. Bolaget skulle emellertid icke bestrida någon del av anläggningskostnaderna för fabriksanläggningen, vilken avsågs att uppföras å mark som för ändamålet förvärvades av kronan, medan bolaget å andra sidan icke skulle erhålla någon rätt till byggnaderna efter år 1968, då bolagets driftsättagande skulle upphöra.

Under år 1943 påbörjades i Uppsala tillverkning av syntetiskt gummi för försvarsväsendets omedelbara behov vid en anläggning, benämnd svenska gummiforskningslaboratoriet. Genom beslut den 22 december 1943 anvisade Kungl. Maj:t från det å förskottsstaten för försvarsväsendet uppförda förslagsanslaget till Allmänna utgifter för pris- och handelsreglerande åtgärder ett belopp av högst 465 000 kronor att av kommissionen användas för bestridande *dels* intill ett belopp av 400 000 kronor av utgifter för fortsatta undersökningar och experiment vid nyssnämnda laboratorium, och *dels* intill ett belopp av 65 000 kronor av kostnader för inköp från laboratoriet av syntetiskt gummi och provtillverkning av bilringar. På därom av Kungl. Maj:t i proposition nr 2/1944 framställt förslag anvisade riksdagen enligt skrivelse den 15 februari 1944 (nr 30) för täckning

av beloppet å tilläggsstat II för budgetåret 1943/44 ett reservationsanslag av 465 000 kronor.

Verksamheten på hithörande område i Uppsala bestod efter årsskiftet 1943/44 *dels* av tekniskt-vetenskaplig forskning i laboratoriemässig skala för ytterligare studium av gummisyntesen, *dels* av experimentella försök i halvstor skala, *dels ock* av tillverkning av syntetiskt gummi för försvarsväsendets räkning. Förstnämnda verksamhetsled utövades vid fysikalisk-kemiska institutionen och de båda sistnämnda leden vid gummiforskningslaboratoriet. Genom beslut den 6 oktober 1944 bemyndigade Kungl. Maj:t industrikommissionen att av medel som ställts till förfogande såsom rörelsemedel för driften vid anläggningarna i Ljungaverk och Stockvik för fortsatta försök vid fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala med framställning av syntetiskt gummi disponera högst 72 000 kronor. Samtidigt förklarade Kungl. Maj:t, att kostnaderna för den vid svenska gummiforskningslaboratoriet bedrivna verksamheten skulle, till den del de vore att hänföra till allmänna produktionskostnader, bestridas av de nyssnämnda rörelsemedlen, i den mån tidigare för ändamålet särskilt anvisade medel icke försloge, samt till den del kostnaderna vore direkt hänförliga till den vid laboratoriet bedrivna produktionen av syntetiskt gummi för försvarsväsendets räkning genom anlåtande av inflytande försäljningsmedel. Försäljningspriset å gummi, som framställdes vid laboratoriet, skulle därvid så bestämmas, att full täckning erhöles för sistnämnda kostnader. Genom beslut den 23 februari 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t vidare industrikommissionen att för tiden intill den 1 oktober 1945 av de medel, som ställts eller framgent kunde komma att ställas till förfogande såsom rörelsemedel för driften vid anläggningarna i Ljungaverk och Stockvik, disponera *dels* erforderligt belopp, uppskattningsvis cirka 12 000 kronor per månad, för fortsatta försök vid fysikalisk-kemiska institutionen avseende framställning av syntetiskt gummi, *dels ock* erforderligt belopp, uppskattningsvis cirka 25 000 kronor per månad, för fortsatta undersökningar och experiment vid gummiforskningslaboratoriet eller eljest i samband med laboratoriets verksamhet. I den framställning från industrikommissionen, som låg till grund för sistnämnda beslut, framhölls bland annat, att ifrågavarande försök, undersökningar och experiment vid fysikalisk-kemiska institutionen och vid gummiforskningslaboratoriet utgjorde ett slags igångsättningsarbeten för den fabriksmässiga driften och därför rimligen borde bekostas av för nämnda drift anvisade medel.

Ljungaverksfabriken påbörjade driften på försommaren 1944 och driften pågick därefter till den 5 oktober samma år, då en explosionsolycka föranledde driftstopp. För bestridande av kostnaderna för härav föranledda reparationer och omändringsarbeten vid Ljungaverksfabriken, för färdigställande av Stockviksfabriken samt för igångsättande och drift av fabriker intill utgången av år 1945, däri inberäknat kostnaderna för forsk-

nings- och laboratoriearbeten vid fysikalisk-kemiska institutionen och svenska gummiforskningslaboratoriet ävensom tillverkning av gummi vid sistnämnda laboratorium, anvisade riksdagen, *dels* efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen nr 2/1945 enligt skrivelse den 17 februari 1945 (nr 24) ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor, *dels ock* efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen nr 308/1945 enligt skrivelse den 13 juni 1945 (nr 370) ett investeringsanslag av 3 850 000 kronor, båda anslagen å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för förslag till statsverket. Av sistnämnda belopp avsågos 2 550 000 kronor för täckande av merkostnader för de båda gummifabrikernas färdigställande och 1 300 000 kronor för beredande av rörelsekapital för driften av dessa samt gummiforskningslaboratoriet i Uppsala i avvaktan på inflytande försäljningsmedel. I samband härmed angav riksdagen, att riksdagen icke funnit anledning till erinran mot att industrikommissionen framdeles vid försäljningen av syntetiskt gummi uttog ett pris, som täckte kostnaderna för gummiproduktionen vid gummiforskningslaboratoriet. Liksom departementschefen hade ej heller riksdagen härmed tagit ställning till frågan, huruvida nämnda försäljningspris, vilket avsevärt överstege det pris av 3 kronor 50 öre, som industrikommissionen hittills åsatt det syntetiska gummit, borde få slå igenom vid försäljning av de färdiga gummiprodukterna. Skulle det befinnas att en eljest ofrånkomlig höjning av priserna på färdigprodukterna borde undvikas, torde få övervägas huruvida icke ett subventionsförfarande borde anlitas.

För tillverkning av syntetiskt gummi har, såsom framgår av det anförda, beviljats investeringsanslag å tillhoppa 15 750 000 kronor. På förslag av Kungl. Maj:t i sistnämnda proposition beslöt riksdagen enligt skrivelse den 29 juni 1945 (nr 491) — efter avdrag från nämnda belopp av *dels* ett till 750 000 kronor beräknat restvärde å Stockviksfabriken, *dels* inköpsvärdet å det den 1 april 1945 befintliga råvarulagret, 850 000 kronor, *dels ock* det senast beviljade förlagskapitalet å 1 300 000 kronor — för avskrivning av återstoden av det investerade kapitalet å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 under utgifter för statens kapitalfonder, avskrivning av oreglerade kapitalförluster, anvisa ett reservationsanslag av 12 850 000 kronor.

Driften vid fabriken i Ljungaverk återupptogs på våren 1945. Ungefär vid samma tid började tillverkningen vid fabriken i Stockvik.

I skrivelse den 1 augusti 1945 anförde industrikommissionen bland annat följande: Kommissionen hade i den framställning, som legat till grund för propositionen nr 308/1945, beräknat produktionen av syntetiskt gummi, svedopren, under tiden 1 april—31 december 1945 till omkring 500 ton samt kostnaden härför, inklusive kostnader för gummiforskning, till omkring 4 300 000 kronor. Under tiden april—juli 1945 hade sammanlagt producerats endast omkring 80 ton svedopren. På grund härav och då

någon ny kalkyl över driftskostnadernas storlek ännu icke kunnat göras, syntes det kommissionen riktigare att uppskatta tillverkningen under tiden april—december 1945 till omkring 300 ton och kostnaden oförändrad till omkring 4 300 000 kronor. Självkostnadspriset skulle alltså bliva omkring 14 000 kronor för ton. Då ett så högt pris uppenbarligen icke kunde uttagas av gummiindustrien, funne kommissionen, att ett subventionsförfarande borde anlitas över statens reservförrådsnämnd. För genomförande av detta statliga stöd borde reservförrådsnämnden erhålla bemyndigande att försälja svedoprenen i fria marknaden, även om marknadspriset skulle komma att understiga självkostnadspriset.

Reservförrådsnämnden fann i yttrande över framställningen det med hänsyn till det nu förändrade läget i fråga om gummiförsörjningen kunna ifrågasättas, om det kunde vara nödvändigt och lämpligt att fortsätta denna försöksproduktion i den omfattning som nu skedde. Därest Kungl. Maj:t skulle finna gott lämna inköpsuppdrag till reservförrådsnämnden, torde detta böra avse omkring 300 ton svedopren till industrikommissionens självkostnadspris. Medelsbehovet för inköp av detta parti skulle med det av kommissionen kalkylerade priset belöpa sig till 4 200 000 kronor. Detta belopp torde samtidigt för ändamålet böra anvisas nämnden.

Genom beslut den 19 oktober 1945 uppdrog Kungl. Maj:t åt reservförrådsnämnden att inköpa de kvantiteter syntetiskt gummi, som under tiden 1 april—31 december 1945 framstälts eller komme att framställas vid gummifabrikerna i Ljungaverk, Stockvik och Uppsala, till ett pris som täckte kostnaderna för gummits framställning, däri inberäknade utgifterna för gummiforskningen, samt bemyndigade reservförrådsnämnden att försälja syntetiskt gummi till pris, som fastställdes av nämnden i samråd med industrikommissionen och statens priskontrollnämnd, även om detta pris understege nämndens självkostnader för varan. Tillika hemställde Kungl. Maj:t till fullmäktige i riksgäldskontoret att från det å kapitalbudgeten under fonden för förlag till statsverket anvisade investeringsanslaget till Förlagskapital för inköp av förnödenheter m. m. till reservförrådsnämnden utbetala högst 4 200 000 kronor att av nämnden användas för bestridande av kostnader för ifrågavarande inköp.

I skrivelse den 9 januari 1946 har *industrikommissionen* behandlat frågan om tillverkningen av svedopren under tiden efter den 1 januari 1946. Kommissionen hänvisar här till en början till en vid skrivelsen fogad uppställning rörande de beräknade totala anläggningskostnaderna för svedoprenfabrikerna samt drift- och forskningskostnaderna till 1945 års slut. Enligt denna uppställning skulle vid nämnda tid anläggningskostnaderna för fabrikerna ha uppgått till sammanlagt 13 850 000 kronor samt drift- och forskningskostnaderna (inkl. kostnader för uppläggning av förråd) till 7 100 000 kronor. Sammanlagda beloppet av dessa kostnader, 20 950 000 kronor, täcktes dels genom av staten och superfosfatbolaget beviljade anslag å tillhoppa 16 500 000 kronor dels ock genom inkomster av försäljning

av svedopren å 4 450 000 kronor. Kommissionen uppger vidare, att anläggningsarbetena vid fabrikerna vore avslutade vid årsskiftet 1945/46 men att en del fakturor på kostnader härför ännu återstode oguldna. Tillverkningen av svedopren hade under tiden från och med april till och med oktober 1945 omfattat omkring 175 ton samt därefter till årets slut omkring 65 ton.

Kommissionen anför härefter:

Ehuru behovet av en inhemsk gummiproduktion ur försörjningssynpunkt numera bortfallit, böra de vid fabrikerna pågående arbetena på att tekniskt fullända framställningsmetoden, vilka även innebära en jämförelse mellan två olika tekniska metoder som tillämpas vid vardera fabriken, få avslutas. Den gummiforskning, som bedrivs i Uppsala under ledning av professor The Svedberg, torde böra fortsättas dels såsom nu i direkt anslutning till fabriksdriften, dels även efter dennas nedläggande såsom grundforskning på området. Kommissionens plan innebär, att driften hållles igång vid båda fabrikerna tills den ovannämnda tekniska jämförelsen hunnit avslutas, vilket beräknas vara fallet i slutet av februari månad 1946. Vid denna tidpunkt nedlägges den ena av fabrikerna, sannolikt Ljungaverksfabriken. Den andra av fabrikerna, sannolikt Stockviksfabriken, hållles igång tillsvidare dock minst till och med juni månad 1946. Före denna tidpunkt beräknas resultat föreligga av de diskussioner med den amerikanska tillverkaren av neoprenkautschuk, firman I. E. Dupont de Nemours, Wilmington, Delaware, vilka i slutet av januari upptagas därstädes av professor Svedberg med biträde av disponenten vid Ljungaverk Gustaf Carlsson och chefen för Svenska gummiforskningslaboratoriet civilingenjör Göran Philipson. Kommissionen avser att sedan dessa personer återvänt inkomma med en redogörelse för de synpunkter på svedoprenframställningens framtid, som framkommit vid nämnda diskussioner.

Kommissionen förordar, att under den fortsatta driften av fabrikerna produktionen skulle inskränkas till omkring halv produktion eller omkring 30 ton för fabrik och månad, dock att det under första delen av år 1946 kunde komma att anses lämpligt att vissa perioder driva fabrikerna i ren försöksskala eller med intermitterent drift. Under denna förutsättning beräknade kommissionen driftkostnaderna, inklusive kostnader för eventuella smärre ändrings- och förbättringsarbeten på apparaturen, under återstoden av innevarande budgetår till 2 220 000 kronor, varav 1 200 000 kronor för tiden januari—februari (120 ton svedopren å 10 kronor för kilogram) och 1 020 000 kronor för tiden mars—juni (120 ton svedopren å 8 kronor 50 öre för kilogram). Kostnaderna för gummiforskningen under den tid fabriksdriften påginge beräknades till 60 000 kronor för månad eller för tiden januari—juni 1946 till 360 000 kronor. De sammanlagda driftskostnaderna under samma tid, inberäknat kostnaderna för gummiforskningen, skulle alltså uppgå till 2 580 000 kronor. Kommissionen funne lämpligt, att det tillverkade svedoprenet liksom hittills till självkostnadspris uppköptes av reservförrådsnämnden, som borde erhålla bemyndigande

att försälja detsamma till pris, som kunde erhållas av förbrukare, även om detta pris understeg självkostnadspriset. Då försäljningspriset för närvarande vore satt till 1 krona för kilogram, skulle reservförrådsnämndens inkomster av försäljningen kunna beräknas till 240 000 kronor. Kostnaderna för statsverket skulle alltså uppgå till $(2\,580\,000 - 240\,000 =) 2\,340\,000$ kronor.

Industrikommissionen anför slutligen, att den gummiforskning i mindre skala, som skulle äga rum sedan fabriksdriften nedlagts, kunde beräknas draga en kostnad av 38 500 kronor för månad. Anslagsbehovet för sådan gummiforskning under budgetåret 1946/47 kunde alltså uppskattas till i runt tal 460 000 kronor.

Industrikommissionens framställning utmynnar i en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte *dels* bemyndiga kommissionen att hålla svedoprenfabrikerna i drift med inskränkt produktion, den ena t. o. m. februari månad 1946 och den andra t. o. m. juni månad 1946, *dels* uppdraga åt reservförrådsnämnden att av kommissionen inköpa under tiden 1 januari—30 juni 1946 framställt svedopren till ett pris, som täckte de med tillverkningen och gummiforskningen förenade kostnaderna, *dels* bemyndiga reservförrådsnämnden att försälja detta svedopren till det pris, som kan erhållas av förbrukare, även om detta pris understiger självkostnadspriset, *dels* till reservförrådsnämnden för detta ändamål anvisa högst 2 580 000 kronor, *dels ock* för bedrivande av fortsatt gummiforskning under budgetåret 1946/47 anvisa 460 000 kronor.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 18 januari 1946 *dels* bemyndigat industrikommissionen att föranställa därom, att tillverkningen av syntetiskt gummi vid gummifabrikerna i Ljungaverk och Stockvik ävensom gummiforskning i anslutning därtill under tiden 1 januari—28 februari 1946 bedrivs i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommissionen angivit, *dels* uppdragit åt reservförrådsnämnden att — med anlitande av vad som kan återstå av de medel, som enligt Kungl. Maj:ts beslut den 19 oktober 1945 ställts till nämndens förfogande för inköp av syntetiskt gummi — inköpa de kvantiteter syntetiskt gummi, som under nyssnämnda tid framställts vid sagda gummifabriker, till pris, som täcka kostnaderna för gummits framställning, utgifter för den under samma tid i anslutning till driften bedrivna gummiforskningen däri inberäknade, *dels ock* bemyndigat reservförrådsnämnden att försälja syntetiskt gummi till pris, som fastställs av nämnden i samråd med industrikommissionen och priskontrollnämnden, även om priset understiger nämndens självkostnader för varan.

Yttranden över industrikommissionens framställning i vad avser driften vid gummifabrikerna under tiden efter utgången av februari 1946 ha efter remiss avgivits av kommerskollegium — som i sin tur inhämtat yttrande från Sveriges kemiska industrikontor — reservförrådsnämnden, statens tekniska forskningsråd och ingenjörsvetenskapsakademien.

Vad först angår förslaget om fabriksdriftens fortsättande ställer sig

reservförrådsnämnden avvisande till detsamma. Nämnden framhåller till en början, att försörjningsläget i fråga om råvaror för gummiindustrien för närvarande icke krävde fortsatt drift av ifrågavarande gummifabriker. Vad som eventuellt kunde vinnas genom fortsatt försöksdrift i fråga om ytterligare förbättring av kvaliteten, torde icke motsvara kostnaderna för sådan drift. Enligt vad nämnden inhämtat torde man icke kunna räkna med att genom fortsatt drift enligt nuvarande metod komma fram till konkurrenskraftiga priser. Nämnden fortsätter.

Enligt nämndens mening kan det under angivna förhållanden starkt ifrågasättas, huruvida det är försvarbart med hänsyn till de stora kostnaderna för staten att fortsätta driften enligt industrikommissionens förslag efter utgången av februari månad 1946. Nämnden anser för sin del, att undersökning bör verkställas rörande möjligheterna att på ett eller annat sätt tillgodogöra sig de erfarenheter som i utlandet vunnits vid framställning av syntetiskt gummi och att härigenom få fram en i prishänseende mera konkurrenskraftig vara. I avvaktan på resultatet härav synes driften vid båda fabrikerna böra nedläggas och fabrikerna konserveras och underhållas såsom beredskapsanläggningar. Genom statens försorg bör vidare, så snart rågummi, som är lagringsbeständigt, kan importeras och det aktuella behovet så medgiver, uppläggas så stort reservlager härav, att det täcker behovet under den tid som vid en eventuell framtida avspärning kan komma att erfordras för igångsättande i tillräcklig omfattning av driften vid beredskapsanläggningarna.

Ett av de motiv som framförts för fortsatt drift vid en av fabrikerna är, att gummiindustrien skulle få tillfälle att fortsätta prövningen av svedoprenets användbarhet för olika ändamål. Den ytterligare erfarenhet härutinnan, som må vara önskvärd, torde enligt vad nämnden inhämtat från representanter för gummiindustrien kunna med mindre kostnader vinnas med användning av amerikansk neopren, vilken vara enligt uppgift från representanter för industrikommissionen och tillverkarna av svedopren har praktiskt taget samma egenskaper som svedopren.

I övriga yttranden tillstyrkes industrikommissionens förslag i denna del. *Sveriges kemiska industrikontor* anför härom:

Det är otvivelaktigt så, att den verksamhet, som under fjolåret kunde äga rum i svedoprenfabrikerna, måste betraktas som ren försöksdrift. Även om numera glädjande nog en till kvaliteten godtagbar produkt kan tillverkas, har man dock ej nått de resultat och erfarenhet av produktionstekniken, som måste förefinnas för att anläggningarna skola få ett tillfredsställande värde ur beredskapssynpunkt. Om verksamheten omedelbart skulle nedläggas, måste man räkna med att det kommer att bli ett mycket krävande och långvarigt arbete att få igång produktionen på nytt. Ifall en återinträdande avspärning skulle påfordra inhemska tillverkning. Det skulle säkerligen ej gå att utan vidare anknyta till de otillräckliga erfarenheter, som vunnits under de senaste nio månaderna. Om man däremot under ytterligare någon tid kan utveckla tillverkningsprocesserna, kunna kanske så stora framsteg göras beträffande utbytet och så stor erfarenhet och rutin uppnås, att produktionen vid behov skulle kunna återupptagas under avsevärt gynnsammare förutsättningar.

Ingenjörsvetenskapsakademien anser, att det skulle vara synnerligen olyckligt att nu plötsligt avbryta försöksverksamheten, som redan dragit stora kostnader, men finner det knappast fördelaktigt att på sätt som skett i förslaget fastlåsa produktionen vid viss nivå. Med hänsyn till att det fortfarande vore fråga om försöksdrift, kunde det ställa sig gynnsammare att exempelvis först under någon tid grundligt utprova varje särskilt produktionssteg i full fabriksskala. Man kunde härigenom koncentrera sig på en uppgift i taget. Sedan de lämpligaste betingelserna utrönts för varje steg, kunde tillverkningsprocessen i dess helhet genomföras. — Akademien anmärker vidare, att det för närvarande gällande försäljningspriset av 1 krona för kilogram syntes synnerligen lågt, och förordar, att en utredning gjordes, i vad mån detta låga pris verkligen kunde anses rimligt.

Beträffande den fortsatta gummiforskningen tillstyrkes denna i samtliga yttranden. *Reservförrådsnämnden* ifrågasätter dock, huruvida det icke borde vara möjligt att nedbringa de av industrikommissionen beräknade kostnaderna härför. En närmare utredning rörande denna forsknings uppgifter och behov syntes under alla förhållanden böra komma till stånd, innan medel för nästa budgetår anvisades.

Överbefälhavaren har i skrivelse den 7 februari 1946, utan att taga ställning till frågan om vilket stöd som borde lämnas åt tillverkningen av syntetiskt gummi, framhållit, att frågan om landets försörjning med gummi, särskilt för bilringar, vore en beredskapsfråga av första ordningen samt att det vore av vikt, att denna fråga bragtes till en tillfredsställande lösning. I en till skrivelsen fogad, inom industrikommissionen upprättad promemoria framhålles, att kalkyler, baserade på under den hittillsvarande driften tillfälligt uppnådda »ideala» utbyten och på råvaror till fredspriser, pekade på att ett självkostnadspris av 2—3 kronor per kilogram skulle ligga inom möjligheternas gräns. Detta pris låge i samma storleksklass som för importerad neopren, varför en fredsproduktion syntes vara möjlig.

Sedan industrikommissionen i skrivelse den 21 februari 1946 anhållit att få fortsätta svedoprenttillverkningen vid båda svedoprenfabrikerna jämte gummiforskning i anslutning därtill jämväl under mars 1946, har Kungl. Maj:t genom beslut den 22 februari 1946 lämnat industrikommissionen det begärda bemyndigandet ävensom *dels* uppdragit åt reservförrådsnämnden att inköpa under mars tillverkat syntetiskt gummi till pris, som täckte kostnaderna för gummits framställning, utgifter för den under samma tid i anslutning till driften bedrivna gummiforskningen däri inberäknade, *dels ock* bemyndigat nämnden att ej mindre förskottvis bestrida kostnaderna för inköpen av influtna försäljningsmedel än även försälja berörda kvantiteter syntetiskt gummi till pris, som fastställdes av nämnden i samråd med industrikommissionen och priskontrollnämnden, även om priset understege nämndens självkostnader för varan.

I skrivelse den 6 mars 1946 har industrikommissionen slutligen — med ändring av sin tidigare framställning — anhållit om bemyndigande att hålla båda svedoprenfabrikerna i drift med sammanlagt cirka 30 tons månatlig produktion till och med juni månad 1946 samt att därefter låta den ena fabriken stå i beredskap och driva den andra med cirka 30 tons månatlig produktion till och med juni månad 1947 ävensom att fortsätta den nu bedrivna gummiforskningen i Uppsala till och med juni månad 1947. Vidare har kommissionen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte *dels* uppdraga åt reservförrådsnämnden att av kommissionen inköpa under tiden april 1946—juni 1947 framställt svedopren till ett pris som täckte de med tillverkningen och gummiforskningen förenade kostnaderna, *dels* bemyndiga nämnden att försälja detta svedopren till det pris som kunde erhållas av förbrukare, även om detta pris understeg självkostnadspriset, *dels* ock till reservförrådsnämnden för dessa inköp anvisa högst 4 360 000 kronor.

I en till skrivelsen fogad, inom kommissionens kemiska avdelning upprättad promemoria anföres:

Framställningskostnaderna för svedopren vid fabrikerna ha på grund av under den senaste tiden genomförda förbättringar av driftsförhållandena kunnat nedbringas på ett sådant sätt, att utvecklingen för framtiden nu kan beräknas gå mot avsevärt lägre driftkostnader än de tidigare kalkylerade. Detta har möjliggjorts genom metodiska, ekonomiska undersökningar vid båda fabrikerna, i samband med försöksdrift i reducerad skala. Då det är att förvänta, att fortsatta undersökningar i denna reducerade driftskala ytterligare skall förbättra driftsekonomin, torde det vara starkt motiverat att även i fortsättningen, förslagsvis till 1 juli 1946, bedriva denna försöksdrift vid de båda fabrikerna i stället för att, som tidigare föreslagits, nedlägga den ena fabriken och driva den andra med halv produktion. Vid försöksdriften avses blott cirka 15 ton svedopren per fabrik och månad att produceras.

I den tidigare kalkylen har räknats med ett försäljningspris av 1 krona per kg för svedopren. Detta pris har numera höjts till kronor 1:25 per kg. Även detta höjda pris är emellertid satt i paritet till priset på bunagummi. Vissa möjligheter finnas emellertid att genom försäljning av svedopren till användningsområden, där buna ej duger, få ut ett försäljningspris av samma storleksordning som det nu gällande på importerad neopren, cirka 3 kronor per kg. (För neopren i latexform kronor 3:50 per kg.)

I detta sammanhang kan påpekas, att man redan nu kan börja skönja konturerna till en svedoprentillverkning, som endast skulle erfordra ett relativt obetydligt ekonomiskt tillskott från statsmakternas sida. Enligt uppgifter från driftsledningen har tillverkningskostnaden redan nu nedgått till cirka 7 kronor per kg vid en produktion av 30 ton per fabrik och månad. Utbytet, räknat som kg färdigt svedopren per kg karbid, är därvid cirka 40 procent. Detta utbyte beräknas kunna stegras till cirka 60 procent, en siffra som ej avsevärt skiljer sig från de vid amerikanska fabriker erhållna. Denna utbytestegring väntas nedbringa tillverkningskostnaden till cirka kronor 5:50 per kg vid 30 tons produktion per fabrik och månad. Vid 50 tons produktion per fabrik och månad torde tillverkningskostnaden i samband med väntade ytterligare reduceringar inom ungefär ett år kunna ned-

bringas till cirka kronor 4: 50 per kg. (Vid försäljning i latexform 4 kronor per kg.) Detta pris hänför sig till nuvarande höga råvarukostnader. Vid fredspriser på råvaror har i ett tidigare sammanhang av fabriksledningen nämnts en uppnåelig självkostnad av cirka kronor 2: 50 per kg.

Som redan nämnts synes, enligt nu föreliggande uppgifter, ett försäljningspris av kronor 3: ——3: 50 per kg tänkbart att uppnå exempelvis genom försäljning av produktionen i latexform till konstläderfabrikation och klistringsändamål inom skoindustrien.

Med hänsyn till önskvärdheten att få de tekniska förutsättningarna slutgiltigt utformade och få en tänkbar framtida fredsproduktion ytterligare utredd och efter överläggningar med professor The Svedberg och hans medhjälpare, vilka i dagarna återvänt från U. S. A., anser sig kommissionen böra föreslå att driften vid en fabrik bör fortgå även under budgetåret 1946/47.

Vid uppgörandet av kostnadskalkyler härför måste beaktas, att i samband med det kraftiga nedbringandet av tillverkningskostnaderna, vissa smärre nyinvesteringar måste göras. Då det därjämte måste bli dyrare per producerad enhet att framställa 15 ton per månad vid två fabriker, som nu föreslås, i stället för 30 ton vid en fabrik, ha kostnaderna för återstoden av innevarande budgetår upptagits till 11 kronor per kg och för budgetåret 1946/47 till kronor 6: 50 per kg. Försäljningspriset har försiktigt upptagits till kronor 1: 25 per kg.

En kostnad, som överhuvud taget ej upptogs i de tidigare kalkylerna är kostnader för avveckling och sedermera underhåll av en fabrik. Dessa kostnader ha av driftsledningen uppskattats till 80 000 kronor resp. 50 000 kronor per år. Tillägges kostnaden för avveckling av en fabrik efter den 1 juli 1946 och underhåll av densamma under budgetåret 1946/47, fås en tillskottskostnad av 130 000 kronor.

I promemorian upptages härefter följande specifikation av de beräknade kostnaderna.

1. *Kostnader för vilka anslag begäres budgetåret 1945/46.*

	Kronor
Drift vid två fabriker april—juni 1946 90 ton svedopren à 11 kronor per kg	990 000
Forskning april—juni 1946	180 000
Drift plus forskning 1 april—30 juni 1946	1 170 000
Forskning budgetåret 1946/47 à 38 500 kronor	460 000
Anslag efter den 1 april som begäres budgetåret 1945/46	1 630 000
Häriifrån beräknas avgå inkomster för svedopren genom reservförrådsnämnden 90 ton à 1: 25	cirka 110 000
Kostnad för statsverket 1 april—30 juni 1946	<u>1 520 000</u>

2. *Kostnader för budgetåret 1946/47.*

Drift vid en fabrik 1 juli 1946—30 juni 1947, 360 ton à kronor 6: 50 per kg	2 340 000
Ökad gummiforskning utöver ovan upptagna à 21 500 kronor per månad	260 000
Avvecklingskostnader för en fabrik	<u>130 000</u>

Anslagsbehov budgetåret 1946/47	2 730 000
Häriifrån avgår inkomst för svedopren: 360 ton à kronor 1:25 per kg	450 000
Kostnad för statsverket 1 juli 1946—30 juni 1947	<u>2 280 000</u>
Sammanlagt anslagsbehov 1 april 1946—30 juni 1947	<u>4 360 000</u>
Sammanlagd kostnad för statsverket 1 april 1946—30 juni 1947 ..	<u>3 800 000</u>

Beträffande det beräknade beloppet för gummiforskning har från industrikommissionen under hand uppgivits följande. Av det begärda beloppet, 60 000 kronor för månad, vore 12 000 kronor avsedda för fysikalisk-kemiska institutionen vid Uppsala universitet, 34 000 kronor för Svenska gummiforskningslaboratoriet i Uppsala och 14 000 kronor för en underavdelning av sistnämnda laboratorium, som inrättats vid LKB forskningslaboratorium vid Barnängens fabrik i Stockholm. Av dessa kostnader beräknades följande belopp för avlöningar, nämligen vid fysikalisk-kemiska institutionen 7 000 kronor (13 anställda, varav 8 med högre utbildning), vid Svenska gummiforskningslaboratoriet i Uppsala 20 000 kronor (50 anställda, varav 8 med högre utbildning) samt vid LKB-laboratoriet 5 000 kronor (12 anställda, varav 4 med högre utbildning).

Den inhemska tillverkningen av syntetiskt gummi har efter långvariga ^{Departements-}förberedelser, varunder många svårigheter mött, under år 1945 kunnat upptagas i fabriksmässig skala och har under större delen av samma år pågått med vissa avbrott för ändringsarbeten i förbättringssyfte. De erhållna produkterna ha varit av växlande kvalitet; den senare tidens resultat anses dock vara relativt tillfredsställande, beroende på de under tillverkningens gång ständigt pågående förbättringsarbetena. Produktionskostnaderna äro alltjämt höga, men, i den mån tillverkningsmetoderna bliva ytterligare prövade och med ledning av därvid vunna erfarenheter förbättrade, föreliggande utsikter till att tillverkningskostnaderna skola kunna minskas. Förutsättningar synas redan under den närmaste framtiden finnas för att det statliga stödet till produktionen skall kunna avsevärt reduceras.

Under den tid som förflutit sedan de första stegen togos på vägen mot en fabriksmässig tillverkning inom landet av syntetiskt gummi och till dess denna tillverkning nu realiserats, ha förhållandena i fråga om vårt lands gummiförsörjning väsentligen förändrats, i det att möjligheter till import av råvaror för gummiindustrien numera föreligga. Redan vid äskandet av den första medelsanvisningen för gummifabrikernas uppförande uttryckte jag min tveksamhet beträffande frågan, huruvida den inhemska gummitillverkningen skulle komma att få någon betydelse under den pågående krisen. Min tveksamhet härutinnan har visat sig befogad, i det att gummitillverkning i fabriksmässig skala kunnat upptagas först i krisens slutskede. Ur försörjningssynpunkt synas skäl för en fortsatt drift av fabrikerne

för syntetiskt gummi numera icke vara för handen. Såsom framgår av reservförrådsnämndens yttrande över industrikommissionens förslag föreligga från gummiindustriens sida icke heller några önskemål om tillverkningens fortsättande. Enligt vad jag inhämtat har dock efterfrågan på inhemskt syntetiskt gummi från gummiindustriens sida på senaste tiden ökat.

Om alltså icke direkta försörjningsskäl motivera gummitillverkningens fortsättande, uppkommer frågan, huruvida andra skäl därtill finnas. Härvid träder beredskapssynpunkten i främsta rummet. Det framstår såsom önskvärt, att möjligheter finnas att inom landet förhållandevis snabbt kunna upptaga tillverkning av syntetiskt gummi för att trygga gummiförsörjningen, därest så skulle befinnas nödvändigt. Den gångna tidens erfarenheter ha emellertid visat, att detta icke kan ske utan att i förväg grundliga förberedelsearbeten verkställts. Visserligen har genom den hittillsvarande verksamheten på ifrågavarande område åtskilligt redan blivit utfört i detta hänseende. Verksamheten har emellertid hittills haft och har alltjämt karaktären av försöksdrift. Vid överläggningar som jag under behandlingen av ifrågavarande spörsmål haft med representanter för de svenska tillverkarna av syntetiskt gummi, bland andra dem som under ett par månader innevarande år studerat tillverkning av sådant gummi i Amerikas förenta stater, har framgått, att för erhållande av mera definitiva resultat beträffande tillverkningsprocessens lämpliga utformning tillverkning bör bedrivas *dels* ännu någon tid vid båda de nu i gång varande fabrikerna för att träffa avgörande mellan de båda olika metoder, som komme till användning vid desamma, *dels ock* under hela nästa budgetår vid en av fabrikerna för att ytterligare pröva tillverkningsprocessen. Härigenom skulle ett gynnsammare utgångsläge kunna erhållas för återupptagande av tillverkningen, därest så skulle visa sig nödvändigt.

Uppenbart är emellertid, att en fortsättning av den inhemska tillverkningen av syntetiskt gummi kommer att medföra utgifter för statsverket. Det är givetvis vanskligt att bedöma, huruvida dessa utgifter äro tillräckligt motiverade genom de fördelar ur beredskapssynpunkt som nyss angivits. I de över industrikommissionens framställning av den 9 januari 1946 avgivna yttrandena äro meningarna delade. Medan reservförrådsnämnden anser tillverkningen snarast böra inställas, har man i övriga yttranden i huvudsak tillstyrkt kommissionens i framställningen avgivna förslag.

Efter övervägande av vad i ärendet förekommit har jag funnit mig böra förorda, att tillverkningen av syntetiskt gummi fortsätter i huvudsaklig överensstämmelse med industrikommissionens förslag, d. v. s. vid båda fabrikerna med väsentligt inskränkt produktion intill utgången av juni 1946 samt vid en av fabrikerna med halv produktion tillsvidare under hela budgetåret 1946/47. Dock torde härutinnan den modifikation böra göras, att så snart avgörande träffats mellan de båda nyssnämnda tillverkningsmetoderna, tillverkningen skall inskränkas till den av fabrikerna, där den valda metoden brukas.

I industrikommissionens kostnadsberäkningar ingår bland annat ett belopp av 60 000 kronor för månad för bedrivande av vetenskaplig forskning på ifrågavarande område. Det synes självfallet, att för att åsyftat resultat med den fortsatta gummitillverkningen skall kunna uppnås densamma måste bedrivas i nära anslutning till vetenskaplig forskning i laboratoriemässig eller halvstor skala. Kommissionen förutsätter härvid, att forskningen skall under hela den tid, tillverkningen nu ifrågasättes skola pågå, bedrivas i ungefär samma omfattning som under senare tiden varit fallet. Även om det kunde synas möjligt att särskilt mot slutet av tillverkningsperioden inskränka ifrågavarande forskningsverksamhet, vill jag dock icke motsätta mig att vid beräkning av anslagsbehovet för tillverkningen av syntetiskt gummi kostnaderna för forskning upptagas till det av kommissionen angivna beloppet. Möjligheterna att i förevarande hänseende göra vissa besparingar torde emellertid böra undersökas.

Såsom framgår av den av mig i det föregående lämnade redogörelsen, har Kungl. Maj:t lämnat industrikommissionen bemyndigande att föranstalta om driftens fortsättande under tiden januari—mars 1946. Finansieringen av driften har därvid ordnats så, att reservförrådsnämnden fått i uppdrag att inköpa det syntetiska gummi som tillverkas under denna tid till ett pris, som täcker tillverkningskostnaderna inklusive kostnaderna för gummiforskningen. För ändamålet har nämnden bemyndigats taga i anspråk medel, som stå till nämndens förfogande. Det synes lämpligt, att enahanda förfarande tillämpas under återstoden av innevarande budgetår. Frågan om reglering av de förluster, som härigenom uppkomma för reservförrådsnämnden, torde böra upptagas till prövning i samband med att ställning toges till reservförrådsnämndens plats inom det blivande organet för den ekonomiska försvarsberedskapen. Särskilt anslag för ändamålet torde därför i detta sammanhang icke behöva anvisas.

Vad däremot angår tillverkningen under budgetåret 1946/47 synas ur anslagssynpunkt vissa förändringar böra vidtagas. Den fortsatta driften måste, såsom jag förut framhållit, nu anses påkallad ur andra synpunkter än försörjningssynpunkter, och det är uppenbart, att kostnaderna för tillverkningen i varje fall icke helt kunna täckas genom det pris å produkterna som kan erhållas i marknaden. Det synes därför befogat, att utgifterna för driften under nämnda budgetår bestridas från anslag å driftbudgeten. Industrikommissionen har beräknat det härför erforderliga anslagsbeloppet till sammanlagt 3 190 000 kronor, varav 2 340 000 kronor för själva fabriksdriften, 720 000 kronor för gummiforskningen och 130 000 kronor för avveckling av den fabrik, som är avsedd att läggas ned och hållas i beredskap. Därjämte beräknar kommissionen en inkomst av försålt syntetiskt gummi om 450 000 kronor, varför nettokostnaden för statsverket skulle utgöra 2 740 000 kronor. Mot dessa beräkningar har jag — med de förbehåll som jag förut angivit — intet att erinra. Det synes lämpligast att anslaget, som bör erhålla reserva-

tionsanslags karaktär, upptages till bruttokostnadernas belopp med avrundning nedåt till 3 000 000 kronor då inflytande försäljningsmedel böra tillföras anslaget såsom inkomst. Rörande den närmare dispositionen av anslaget torde det ankomma på Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter.

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att å riksstaten för budgetåret 1946/47 under elfte huvudtiteln till *Tillverkning av syntetiskt gummi* anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 3 000 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Vid protokollet:

Sven Persson.